

Ekim Devrimi'nin Gölgesinde: Kafkasya'da Dil ve Edebiyatın Tanıklığı

In the Shadow of the October Revolution: Language and Literature as Witnesses in the Caucasus

Hüsnü GERELEGİZ
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Kafkas Dilleri ve Kültürleri,
Düzce, Türkiye

*Düzce University, Faculty of Arts and
Sciences, Department of Caucasian
Languages and Cultures, Düzce, Türkiye
husnugerelegiz@duzce.edu.tr*

Öz

Bu makale, 1917 Ekim Devrimi ile birlikte Sovyetler Birliği'nin çok dilli toplumsal yapısında uygulamaya konulan dil politikalarının Kafkasya'daki edebî, tarihsel ve kültürel boyutlarını kapsamlı biçimde ele almaktadır. 1920'lerden itibaren hızlanan alfabe reformları ve merkezi dil politikaları, Kafkasya'nın zengin dil yapısını derinden etkileyerek dil, kimlik ve iktidar arasındaki gerilimleri ortaya çıkarmıştır. Abazaca, Adigece, Gürcüce, Çeçence, Kumukça, Lezgice ve Avarca gibi bölgenin başlıca yerli dilleri, sadece iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda tarihsel hafıza, kültürel aktarım ve topluluk kimliğinin taşıyıcı unsurları olarak işlev görmüş, ancak Sovyet modernleşme projeleri kapsamında uygulanan alfabe değişiklikleri, eğitim politikalarının merkezileştirilmesi ve Rusçanın baskınlaştırılması gibi süreçler bu dillerin kamusal görünürlüğüne sınırlandırmıştır. Makale, "dilde sessizlik" (kamusal alanda dilin kaybolması), dil kaybı ve kültürel erozyon gibi kavramlar üzerinden Sovyet dil politikalarının Kafkasya'daki uzun vadeli etkilerini incelerken, edebî metinlerin bu değişimlere nasıl tanıklık ettiğini de ele almaktadır. Edebiyat, yerel dillerdeki kırılmaları hem estetik bir anlatım hem de direnç biçimi olarak yansıtmış. Böylece sadece kültürel bir ifade aracı değil, aynı zamanda ideolojik çatışmaların ve kimlik tartışmalarının yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Kafkasya edebiyatı, sadece estetik bir alan değil, aynı zamanda baskı altında oluşan dilsel ve kimlik değişimlerinin tanığıdır. Yazarlar, yerel dillerin geri plana itilmesine karşı edebiyatı bir direnç aracı olarak kullanmış; şiir, anlatı ve alegoriyle bu dillerin hafızasını korumaya çalışmıştır. Edebiyat bu sayede, yalnızca iletişim değil, tarih, kültür ve kimlik taşıyıcısı olarak da önem kazanmıştır. Bu makale, Sovyetler'in Kafkasya'daki dil ve kültür politikalarının yerel diller üzerindeki etkilerini belgeler ve edebî metinler üzerinden inceleyerek, dilin toplumsal ve politik rolüne dair bütüncül bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Ekim Devrimi, Rusça, Alfabe Reformu, Kiril Alfabeti

Abstract

This article examines the impact of Soviet language policies on the literary, historical, and cultural landscape of the Caucasus following the October Revolution of 1917. From the 1920s onward, alphabet reforms and centralized language planning deeply affected the region's multilingual fabric, highlighting tensions between language, identity, and power. Indigenous languages such as Abkhaz, Adyghe, Georgian, Chechen, Kumyk, Lezgian, and Avar were more than communication tools—they carried historical memory, cultural heritage, and community identity. However, Soviet modernization efforts, including alphabet changes, centralized education, and the promotion of Russian, limited their public use and visibility. Focusing on concepts like 'linguistic silence' (loss of a language in public life), language loss, and cultural erosion, the article explores the long-term effects of these policies and how literary texts reflected and responded to such changes. Literature became a space where language disruptions were not only artistically represented but also resisted. Thus, it served as both a cultural expression and a site of ideological and identity struggles. Caucasian writers used literature to resist the marginalization of their native languages, preserving their memory through poetry, storytelling, and allegory. In doing so, literature became a vital medium for sustaining history, culture, and collective identity. This article aims to offer a holistic view of the social and political functions of language by analyzing Soviet policies and their effects on local languages through both archival sources and literary works. In summary, this study demonstrates that literature both mirrors cultural transformations and sustains minority languages. Furthermore, it contributes to scholarly discourse on language, culture and memory within multilingual communities.

Keywords: Caucasus, October Revolution, Russian Language, Alphabet Reform, Cyrillic Alphabet

Geliş Tarihi/Received 20.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted 17.02.2026
Yayın Tarihi/Publication Date 26.06.2026

Atıf:

Gerelegiz, H. (2026). Ekim Devrimi'nin Gölgesinde: Kafkasya'da Dil ve Edebiyatın Tanıklığı. *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi* (77), 109-122.

Cite this article:

Gerelegiz, H. (2026). The Testimony of Language and Literature in the Caucasus. Title. *Journal of Literature and Humanities* (77), 109-122.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Dil, insanlığın en temel ve evrensel iletişim aracı olmasının ötesinde bir toplumun kültürel belleğini, kimliğini ve düşünsel evrimini taşıyan vazgeçilmez bir mirastır. Her dil, yalnızca kelimelerden ve dilbilgisi yapılarından ibaret olmayıp içinde taşıdığı tarih, coğrafya, sosyo-kültürel bağlam ve kolektif deneyimlerle birlikte ait olduğu toplumun ruhunun aynasıdır. Diller, tarih boyunca sadece kendi milletlerinin değil, aynı zamanda insanlık kültürünün ortak zenginlikleri olarak varlık göstermiştir. Ekonomik, siyasal ve bilimsel gelişmelerin yanı sıra kültürel etkileşimler, dillerin biçimlenmesinde, evrilmesinde ve zenginleşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Elmacıoğlu, 2022, s. 49). Bu çerçevede baktığımızda diller arası ilişkiler sadece iletişimsel değil, aynı zamanda sosyal ve politik dinamiklerin de bir yansımasıdır.

1917 Ekim Devrimi, Sovyetler Birliği sınırları içinde yalnızca siyasal yapıyı değil, aynı zamanda kültürel ve dilsel alanı da yeniden düzenleyen bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Devrim sonrasında izlenen dil ve edebiyat politikaları, Sovyet ideolojisinin belirlediği hedefler doğrultusunda kurumsallaşmıştır (Daudov ve Mamışeva, 2011, ss. 7-8). İlk dönemlerde çok uluslu devlet yapısının yönetimi kapsamında yerel dillerin ve kültürlerin desteklenmesi yönünde bir yaklaşım benimsenmiş; farklı etnik grupların kendi dillerinde eğitim görmesi ve kültürel üretimlerini sürdürmesi teşvik edilmiştir. Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda merkezîyetçi yönetim anlayışının güçlenmesiyle Rusçanın yaygınlaştırılması öncelik kazanmış; yerel dillerin kamusal görünürlüğü ve kullanım alanları giderek daralmıştır. Sovyet modernizasyonu, Sovyet kimliğini inşa edip yaymak için dili, folkloru ve edebiyatı etkili araçlar olarak kullanmıştır (Temur, 2018, s. 773). Özellikle eğitim sistemi ve resmî kurumlarda Rusçanın zorunlu hâle gelmesi, birçok etnik dilin ikincilleşmesine ve geri plana itilmesine yol açmıştır. Gündelik dil pratiklerinin yanı sıra edebî üretim ve kültürel ifade biçimlerinde de belirgin etkiler görülmüştür. Edebiyat alanında ideolojik denetimin artmasıyla farklı dillerde yazan yazarların edebî üretimleri sınırlandırılmış ya da dönemin politik atmosferine uyum sağlamaya zorlanmıştır. Ekim Devrimi sonrasında Sovyet dil ve edebiyat politikaları, önce yerel dilleri öne çıkaran kökleştirme ve yerelleştirme çalışmalarından oluşan “Korenizatsiya” (коренизация) anlayışını benimsemiş, ilerleyen yıllarda ise Rusçayı merkez alan daha tekçi bir çizgiye kayarak kendi içinde bir tutarsızlık yaratmıştır (Agdarbekov, 1990, ss. 4-5). Dolayısıyla Ekim Devrimi sonrasında Rusça, Sovyetler Birliği’nde yönetim, eğitim ve kültürel alanlarda hâkim bir konuma yükselmiştir. Edebî üretim büyük ölçüde Rusça üzerinden şekillenmiş; ideolojik çerçeveye uyumlu, sade ve kitlesel bir edebiyat anlayışı teşvik edilmiştir. Bu yaklaşım, diğer dillerde üretilen edebî eserlerin görünürlüğünü ve dolaşımını önemli ölçüde sınırlamıştır.

Kafkasya, çok dilli yapısı ve zengin kültürel çeşitliliği ile Sovyet dil politikalarının doğrudan etkilediği bölgelerden biridir. Ekim Devrimi sonrası uygulanan dil politikaları, Kafkas dillerinin eğitim ve edebiyat alanlarındaki varlığını sınırlandırmış, Rusçanın hakimiyeti altında bu dillerin kamusal alandaki kullanımı ciddi ölçüde gerilemiştir. Alfabe değişiklikleri ve anadil eğitimine getirilen kısıtlamalar, Kafkas halklarının dilsel kimliklerini ve kültürel özerkliklerini zayıflatmıştır. Bu dönemde Kafkas edebiyatı, direnişi ve uyumu aynı anda temsil eden bir araç olmuş, bu yüzden dil ve kimlik mücadelelerinin edebî yansımalarını taşımıştır. Lenin’in milletlere kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyan ilkeleri pratikte dilsel özerkliği kısıtlamış ve Rusçanın hâkim konumunu pekiştirmiştir (Zimanov, 1998, s. 12). Dolayısıyla, Ekim Devrimi’nin etkileri yalnızca siyasi ve sosyal dönüşümlerle sınırlı kalmayıp, dilsel ve edebî alanlarda da derin ve kalıcı izler bırakmıştır. Kafkas dillerinde yaşanan kırılmalar, sadece dilin yapısal değişimleri anlamına gelmekle kalmayıp, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve kültürel varoluşun sorgulanmasına yol açan sancılı süreçlerin de yansımalarıdır. Bu kırılmaların edebiyattaki tanıklığı ise Sovyetler Birliği’nin çok uluslu yapısının karmaşık kültürel ve dilsel dinamiklerini anlamak için vazgeçilmez bir anahtar niteliğindedir. Edebiyat, bu dönemde bir yandan direnişin sesi olurken, diğer yandan dönüşümün ve adaptasyonun araçlarından biri olarak da işlev görmüştür. Bu çalışmada Ekim Devrimi’nin gölgesinde Kafkasya’da dil ve edebiyatın nasıl şekillendiği, kendini savunduğu ve dönüştüğü, aynı zamanda bu sürecin ruhunda bıraktığı izlerin tarihsel ve edebî perspektifler ışığında kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır.

Ekim Devrimi ve Dil Politikalarının Kafkasya’daki Yansımaları

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi, Rusya’nın siyasi ve toplumsal yapısını kökten değiştirmekle kalmayıp Sovyetler Birliği sınırları içinde bulunan pek çok etnik grubun dilsel ve kültürel yapısını da derinlemesine etkileyen bir dönüm noktası olmuştur. Kafkasya, tarih boyunca zengin bir dil ve kültür mozaiği olarak varlığını sürdürmüş, farklı halkların, dillerin ve geleneklerin iç içe geçtiği karmaşık bir coğrafya olarak Sovyet politikalarının dil ve kültür alanında deneyimlendiği kritik bir sahne olmuştur. Sovyet yönetimi altında sanat ve edebiyat alanında öngörülen dönüşümler, başlangıçta süresiz olarak askıya alınmış, dil alanında yapılan yazım reformları ise beklenen etkiyi hemen gösterememiştir. Bu sancılı süreçler, devrimle birlikte ancak zamanla anlamlı bir biçimde hayata geçirilebilmiştir. Lenin önderliğinde 1917’de gerçekleşen Ekim Devrimi, insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilir. Çarlık Rusyası’nın yıkılışı ve dünya tarihinde ilk kez sosyalist bir devletin kurulması bu devrimle mümkün olmuştur. Bahsi geçen bu devrimin somut anlarından biri olarak, Askeri Devrim Komitesi isyan için ele geçirilen silahları işçilere dağıtırken, Kerenski hükümeti 23-24 Ekim gecesi komite üyelerinin tutuklanmasını ve Raboçi Put (Рабочий путь, 1917) ile Soldat (Солдатская правда, 1917) gazetelerinin kapatılmasını emretti (Sadıkov, 2010, s. 113). Karşılık olarak Komite, Petrograd Sovyetine bildiri göndererek seferberlik ilan etti: “Askerler! İşçiler! Vatandaşlar! Halkın

düşmanları dün gece saldırıya geçmiştir. Gazetelerimiz kapatılmış, matbaamız mühürlenmiştir. Bu yüzden Askeri Devrim Komitesi herkesi dikkatli olmaya davet ederken, emirlerimiz dışında en ufak bir harekette bulunulmamasını istemektedir. Herkes bağlı bulunduğu fabrikada yahut da Sovyet'te toplansın. Emir gelmeden hiç kimse dışarı çıkmasın." (Antonov-Ovseyenko, 1991, s. 261). Rusya, dünya tarihini şekillendiren önemli bir güç olarak 1917 sonrasında yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Ekim Devrimi ve onu takip eden süreç hem Rusya'nın hem de küresel siyasetin yapısını köklü şekilde değiştiren bir evrim niteliği taşımaktadır. Dünya tarihinin belirleyici gelişmelerinden biri, hiç kuşkusuz Sanayi Devrimi'dir. Bunun yanı sıra Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve Fransız Devrimi ile gelen toplumsal dönüşümler de büyük bir etki yaratmıştır. Ancak bu gelişmeler kadar önemli bir diğer dönüşüm, tarımsal yapıda feodal kalıntıların sürdüğü, buna karşın sanayi ve ticarete kapitalist ilişkilerin de geliştiği geri kalmış Çarlık Rusyası'nda derin siyasal, ekonomik ve toplumsal çelişkiler sonucu patlak veren Ekim Devrimi'dir. Bu devrim, yalnızca feodal ilişkilerin tasfiyesini hızlandırmakla kalmamış, aynı zamanda kapitalist düzene karşı sosyalizmin zaferini simgeleyerek dünya tarihinin bir dönüm noktasını oluşturmuştur (Gökdeniz, 2016, ss. 440-445).

Devrimin etkisini tam olarak kavrayabilmek için devrim öncesi Rusya'nın toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Rusya, 1917 öncesinde feodal kalıntıların hâkim olduğu, geniş topraklarda verimsiz tarımın sürdüğü, derin toplumsal çelişkilerin yaşandığı bir imparatorluktu (Sadıkov, 2010, ss. 102-103). Aynı zamanda ordu içinde hoşnutsuzluk büyüyordu, savaş hatlarında ölüm cezası söylentileri ve asi alayların dağıtılacağı paniği hâkimdi (Gorky vd., 2004, s. 231). Bu zemin üzerinde patlak veren devrim, sadece feodalizmin sonunu değil, aynı zamanda kapitalizme karşı sosyalizmin zaferini simgeleyerek dünya tarihinin yeni bir dönemine kapı aralamıştır. Bu kapsamda, devrim yalnızca siyasal bir dönüşüm değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve dilsel alanda da köklü değişimlerin önünü açan bir paradigma kaymasıdır. Sovyet ideolojisi, çok uluslu yapıya sahip bir imparatorlukta dil ve kültür politikalarının temel belirleyicisi olmuştur. Devrimin ilk dönemlerinde Lenin'in milletler politikası çerçevesinde "dillerin ve halkların tam eşitliği" ilkesi vurgulanmış. Bu doğrultuda farklı etnik grupların dillerinin gelişimi ve korunması desteklenmiştir (Smith, 2010, s. 220). Bu yaklaşım, özellikle "yerelleştirme" politikasıyla somutlaşmış. Yerel dillerin eğitim, yayıncılık ve kamu hayatında kullanımının artırılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Sovyet yönetimi, bu politikalar aracılığıyla bir yandan etnik grupların kendi kültürel geleneklerini sürdürmesine izin vererek ideolojik meşruiyet üretmiş, diğer yandan merkezi otoritenin kontrolünü bu diller aracılığıyla pekiştirmeyi hedeflemiştir (Martin, 2001, s. 125). Korenizatsiya politikası, yüzeyde etnik çoğulculuğu destekler gibi görünse de özünde Sovyet ideolojisinin yerelde benimsenmesini sağlamak ve bölgesel yapıları merkeze bağlayarak sistemin bütünlüğünü pekiştirmek hedeflenmiştir. Bu yönüyle dil politikası yalnızca kültürel değil, aynı zamanda ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır.

Ancak Sovyetler Birliği'nin ideolojik hedefleri ve yönetim stratejileri zamanla merkezîyetçi bir çizgiye kaymış, Sovyet kimliğinin pekiştirilmesi amacıyla Rusçanın yaygınlaştırılması öncelik kazanmıştır. Merkezi otoritenin güçlenmesiyle birlikte, yerel dillerin desteklenmesi ikinci planda kalmış ve Rusçanın eğitim, bürokrasi ve kamu yaşamındaki egemenliği artırılmıştır. Bu dönüşüm, başlangıçta farklı ulusların dil ve kültürlerine gösterilen hoşgörünün yerini, merkezîyetçi ve asimilasyoncu bir dil politikasına bırakmasına yol açmıştır. Böylece, Sovyet dil politikaları başlangıçta çok kültürlülüğü teşvik eden bir yapıya sahipken, kısa sürede Rusçanın baskın olduğu tek merkezli bir modele evrilmiştir. Bu süreç, özellikle çok uluslu yapıya sahip Kafkasya gibi bölgelerde dilsel ve kültürel dinamikler üzerinde kalıcı etkiler yaratmıştır ve Kafkas dillerinin kullanım alanlarını daraltmış, dilsel çeşitliliği sınırlamış ve beraberinde edebî üretimlerde de derin dönüşümlere yol açmıştır. Dolayısıyla, Ekim Devrimi'nin dil politikaları Kafkasya'da dilin yanı sıra toplumsal yapıyı, kültürel mirası ve edebî ifadeleri dönüştürerek kalıcı izler bırakmıştır. Bu etkileri çözümlenmek ise bölgenin çok katmanlı tarihini kavramada kritik öneme sahiptir.

1917 Ekim Devrimi, sosyalist ideolojinin yükselişiyle birlikte, Rusya'nın siyasal ve toplumsal yapısında radikal bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca iktidar mekanizmalarını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda kültürel ve dilsel alanlarda da kapsamlı politikaların şekillenmesine yol açmıştır. Devrim sonrası Sovyet yönetimi, çok uluslu yapıyı bir arada tutmak için başlangıçta etnik toplulukların dillerini, kültürlerini ve eğitim sistemlerini geliştirerek sosyalist bilinçle bütünleşmelerini teşvik eden politikalar uygulamıştır. Böylece, yerel dillerin gelişimi ve yaygınlaşması teşvik edilmiş, alfabe reformları yapılmış ve farklı dillerde edebiyatın gelişimi desteklenmiştir. Ancak 1930'lu yıllarla birlikte Sovyetler Birliği'nde merkezîyetçi politikaların ağır basmasıyla birlikte, Rusçanın hegemonik konuma yükseltilmesi yönünde sistematik bir dil politikası benimsenmiştir. Bu dönemde Rus dili, Sovyet kimliğinin temel taşı olarak görülmüş ve eğitim, yönetim ile kamu hayatında öncelikli dil haline getirilmiştir. Yerel dillerin ve kültürlerin gelişimi ikinci plana itilmiş, hatta kimi zaman baskı ve sınırlandırmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç, Sovyetler Birliği'nin çok uluslu yapısındaki dilsel çeşitliliğin azalmasına ve dilsel homojenleşmeye yol açmıştır.

Söz konusu bu politikalar, özellikle Kafkasya gibi etnik ve dilsel çeşitliliğin yoğun olduğu bölgelerde dil ve kültür üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Yerel diller üzerindeki baskılar, kimlik ve kültürel direnişin edebî üretimle ifade edildiği önemli bir alana dönüşmüştür. Bu bağlamda, dil politikaları sadece iletişim aracı olmanın ötesinde kültürel geleneklerin şekillenmesinde ve yeniden üretilmesinde belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Devrimin ideolojik amaçları doğrultusunda şekillenen bu politikalar, dilsel çeşitliliğin korunması ile merkezîyetçi homojenleşme arasındaki gerilimi ve çatışmayı da yansıtmaktadır.

Ruşçanın yaygınlaştırılması, Sovyetler Birliği'nin ideolojik ve siyasi hedefleri doğrultusunda yürütülen bilinçli bir politika olarak ele alınmalıdır. Sovyet yönetimi, farklı ulus ve etnik grupların bir arada yaşadığı geniş topraklarda siyasi bütünlüğü sağlamak ve merkezi otoriteyi güçlendirmek amacıyla ortak bir iletişim dili ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle Rusçanın eğitimde, bürokraside, medya ve kamu alanında kullanımını zorunlu kılmış ve teşvik etmiştir. Örneğin, Gence Şehir Mektebi velileri (320 Ermeni-Türk imza), Rusça eğitim dayatmasına dilekçeyle Kafkasya Naibliği'ne itiraz etmiş. Bu tepki, yerel düzeyde anadil eğitiminin geri plana itilmesinin ilk belgelenmiş örneklerindendir: "Biz, Elisavetpol (Gence) Şehir Mektebi öğrencilerinin aileleri ve Elisavetpol şehri sakinleri olarak mektebin ilk sınıflarında Rus dili öğretilmesinin verimli olmadığı görüşündeyiz. Rusça öğretmedeki başarı, ancak çocukların anadilinin yanında öğretilmesi ile mümkün olabilir. Ancak yalnızca Rus dilinin öğretimi tek başına bir metot olarak kabul edilemez." (Tanrıverdi, 2017, s. 540). Özellikle Kafkasya gibi çok dilli ve çok etnikli bölgelerde Rusçanın resmi dil olarak ön plana çıkarılması, yerel dillerin kullanım alanlarını daraltmıştır. Anadilin bastırılması süreci, çoğunlukla yerel dillerin eğitimdeki geri plana itilmesi, resmî kurumlarda kullanımının sınırlandırılması ve kültürel üretim alanlarının daraltılması ile kendini göstermiştir. Anadili eğitim alanındaki geri çekilme, genç kuşakların kendi dillerine yeterince hâkim olamamasına, dolayısıyla dilin doğal yaşamsal fonksiyonlarını kaybetmesine yol açmıştır. Bu durum, yerel kimliklerin zayıflamasına ve dilsel asimilasyona sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte, Rusçanın yaygınlaşması ekonomik ve sosyal yükselişle ilişkilendirilmiş. Rusça bilenler kamu yönetiminde, eğitimde ve iş hayatında avantaj elde etmiştir. Bu durum, anadilin bastırılmasını ve Rusçanın egemenliğini meşrulaştıran dolaylı bir baskı mekanizması oluşturmuştur. Ruslaştırma politikasının kökenleri, Sovyetler Birliği döneminden çok önce Çarlık Rusyası'na uzanır. Kuzey Kafkasya, yoğun direnişler nedeniyle Rus egemenliğinin en geç tesis edildiği bölgelerden biri olmuş (Turan, 2023, s. 213). Bu bağlamda Rusya İmparatorluğu, yerel elitlerin çocuklarını rehin olarak aldığı "zalojnik/emanet" (Заложник) sistemini devreye sokmuştur (Baddeli, 2011, s. 187). Söz konusu sistemle, Rus eğitimi ve kültürüyle yetişmiş bireylerin Kafkasya'nın idari kadrolarında görev alarak Moskova'ya sadık araçlar hâline getirilmesi hedeflenmiştir. Nitekim XVIII. yüzyıl sonlarında Yekaterinodar'da (günümüz Krasnodar) açılan emanet okulları, dağılım halk çocuklarına yönelik yatılı eğitim kurumları ile Stavropol ve Yekaterinodar gimnazyumları bu politikanın öncülleri niteliğindedir (Mutiyeva, 2019, s. 48). Bu okullar aracılığıyla sosyo-kültürel Ruslaştırma politikası sistematik biçimde uygulanmış, yerel eğitim sonrasında Moskova ve Sankt Petersburg gibi merkezlere yönlendirmelerle, Kafkasya'da Rusya'ya bağlı bir elit tabaka oluşturulmaya çalışılmıştır (Bleih, 2020, ss. 377–382). Nitekim Stalin döneminde yerelleştirme politikalarının sona erdirilmesiyle birlikte, Rusçanın eğitimde, bürokraside ve medyada zorunlu hale gelmesi, Kafkasya gibi çok uluslu bölgelerde yerel dillerin kullanımının azalmasına ve etnik kimliğin zayıflamasına yol açmıştır (Khubieva, 2024, ss. 2-3). Sonuçta bu politika, çok dillilik idealinden saparak Kafkasya'da dilsel çeşitliliği aşındırmış. Anadillerin marjinalleşmesiyle kültürel aidiyet erozyonu tetiklenmiştir ve bu süreç, bölgenin etnik dokusunu şekillendiren belirleyici dinamik olarak öne çıkmaktadır.

Ekim Devrimi sonrasında Sovyetler Birliği sınırları içinde gerçekleştirilen kapsamlı alfabe değişiklikleri ve dilsel standartlaştırma politikaları, dönemin toplumsal dönüşüm sürecinin dil boyutundaki en belirgin yansımalarından biri olmuştur. Bu politikalar, Rus İmparatorluğu döneminde Kafkasya'da başlayan süreçlerin Sovyetler Birliği'nde sistematikleştirilmiş hali olarak değerlendirilebilir. Bu değişiklikler, yeni düzenin ideallerini yansıtmak ve kültürel aidiyetleri şekillendirmek için sistematik biçimde uygulanmıştır. Alfabe reformları, toplumun farklı kesimlerinde okuryazarlık oranlarını artırmak ve dilsel çeşitliliği belirli standartlar etrafında toplamak için araç haline getirmiş. Böylece dil, toplumsal dönüşümün aktif bir bileşeni olarak işlev görmüştür. Bu sözü edilen reformlar, yalnızca bir yazı sisteminin değiştirilmesi olarak değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği içerisindeki farklı etnik grupların kimlik inşasında ve yeniden tanımlanmasında merkezi bir rol oynayan, ideolojik ve politik bir araç olarak görülmüştür. Alfabe değişiklikleri, etnik grupların Sovyet modernleşme ideolojisiyle uyumlu hale getirilmesini amaçlamış. Bu süreçte dil, sadece iletişim aracı olmanın ötesinde toplumsal entegrasyon, ulus inşası ve merkezîyetçi devlet politikalarının uygulanmasında kritik bir araç haline gelmiştir.

Özellikle Kafkasya, Orta Asya ve Ural-Altay coğrafyalarında yaşayan halkların alfabelerinde gerçekleştirilen köklü reformlar, yerel dillerin yazılı ifadelerinin standartlaşmasını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda dilsel eğitim politikalarının merkezileştirilmesi ve Sovyet devlet ideolojisinin bölgesel düzeyde yaygınlaştırılması amacıyla sistematik bir biçimde uygulanmıştır. Bu süreç, bölgesel dillerin kullanımını artırırken, Sovyetler Birliği'nin çok uluslu yapısını dil aracılığıyla kontrol altına almayı ve böylece siyasi birliği güçlendirmeyi hedeflemiştir. Sovyetler, alfabe değişikliklerini yalnızca yazı sistemi değişikliği olarak değil, farklı halkları Sovyet kimliği altında birleştirmek ve modernleşme hedeflerini gerçekleştirmek için etkili bir yöntem olarak kullanmıştır (Martin, 2001, s. 134). Bu süreçte geleneksel olarak Arap alfabesi kullanan birçok dil, Sovyetler Birliği'nin modernleşme ve standardizasyon politikaları doğrultusunda önce Latin alfabesine, ardından da Kiril alfabesine geçiş yapmıştır. Bu alfabe değişiklikleri, Sovyet ideolojisiyle uyumlu dil yapılarını oluşturmak, eğitimi standartlaştırmak ve çok uluslu yapıda siyasi birliği sağlamak amacıyla stratejik bir araç olarak kullanılmıştır.

Alfabe değişiklikleri, Sovyetler Birliği'nin dil politikalarında yeni bir "yeni yazım" (Новый правоис, 1918) anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu anlayış, sadece yazı sisteminin basitleştirilmesi veya değiştirilmesi anlamına gelmeyip, aynı zamanda halk kitlelerinin okuryazarlık oranlarını hızla artırmayı ve eğitim yoluyla ideolojik içerikli materyallerin

yaygınlaştırılmasını hedefleyen kapsamlı bir toplumsal dönüşüm stratejisinin parçası olmuştur (Gorham, 2003, ss. 72-75). Yeni yazım, dildeki karmaşıklıkları azaltarak okuma ve yazma öğrenimini kolaylaştırmakla kalmamış, Sovyet modernleşme ideolojisinin yayılımını hızlandırmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece, dil reformları aracılığıyla sadece iletişim pratiklerinde standartlaşma sağlanmakla kalmamış, aynı zamanda toplumun ideolojik olarak şekillendirilmesi için eğitim politikalarının etkinliği artırılmıştır. Bu bağlamda, “yeni yazım” anlayışı Sovyetler’in ulus inşası sürecinde merkezi bir yer tutmuş ve dil aracılığıyla kitlelerin devrimci olarak bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir (Martin, 2001, ss. 130-134). Sovyetler Birliği’nin çok uluslu ve çok dilli yapısı göz önünde bulundurulduğunda dilsel standartlaştırma çabaları yalnızca dildeki farklılıkların teknik bir düzeyde azaltılmasını değil, aynı zamanda farklı etnik toplulukların özelliklerindeki farklılaşmanın sınırlandırılması ve bu topluluklar arasında ortak bir Sovyet kimliğinin inşasını da hedeflemiştir. Bu bağlamda dil politikaları, merkezi otoritenin ideolojik amaçları doğrultusunda etnik gruplar arasındaki kültürel ve dilsel ayrışmaları minimize etmeye, onları Sovyet sosyalist vatandaşlığı etrafında birleştirmeye yönelmiştir. Dilsel standartlaştırma, Sovyetler’in ulus ötesi entegrasyon stratejisinin temel araçlarından biri olmuş. Bu süreçte yerel dillerin sadeleştirilmesi ve ortak dil normlarının oluşturulmasıyla, farklı halklar arasında iletişim kolaylaştırılırken, aynı zamanda Sovyet kimliğinin sürekliliği ve meşruiyeti güçlendirilmiştir. Böylece, dil politikaları hem etnik farklılıkları homojenize etmeyi hem de Sovyet devletinin ideolojik temellerini pekiştirmeyi amaçlayan çok boyutlu bir toplumsal mühendislik projesinin parçası olarak işlev görmüştür (Gorham, 2003, ss. 16-17; Martin, 2001, ss. 28-30). Bu kapsamda örneğin, Karaçay, İnguş, Çeçen, Kabardin, Adige ve Abaza dillerinin yazı sistemleri üzerinde gerçekleştirilen değişiklikler, salt teknik bir dil reformu olmanın ötesinde bölgenin etnik ve kültürel yapılarının Sovyet devlet ideolojisi doğrultusunda yeniden kurgulanmasının ve dönüştürülmesinin önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu alfabe reformları, yalnızca yerel dillerin yazılı formlarını sadeleştirmek ve standartlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda bu halkların benlik algıları, kültürel aidiyetleri ve tarihsel anlatıları üzerinde belirleyici etkiler yaratmıştır. Yazı sistemlerinin değiştirilmesi, Sovyetler Birliği’nin etnik gruplar arası uyumu sağlama, bölgesel farklılıkları minimize etme ve Sovyet kimliği etrafında yeni bir kolektif bilinç oluşturma stratejisinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Dolayısıyla bu dil politikaları, bölge toplumlarının kendi tarihsel ve kültürel bağlamlarından koparılması ve yeniden biçimlendirilmesi sürecinin hem bir aracı hem de göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Hirsch, 2005, s. 158).

Alfabe değişiklikleri, sadece yazılı sistemlerin dönüşümü olarak değil, aynı zamanda yeni kelime üretimi ve dilin söz varlığına eklenen yeni kavramlar bağlamında ele alındığında bu reformların toplumsal ve kültürel hayat üzerindeki kapsamlı ve derin etkileri daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Dilsel reformlar, yeni siyasi, ekonomik ve ideolojik gerçeklikleri ifade etmek amacıyla ortaya çıkan terminoloji ve kavramların yaratılmasını teşvik etmiş. Bu da hem günlük yaşamda hem de resmi söylemlerde yeni anlam dünyalarının inşasına zemin hazırlamıştır. Bu değişiklikler, toplumun hafızasında büyük yer edindi. O dönem insanların ortak düşüncelerine birçok yeni kavram girmekteydi ve bu yeni kavramların çoğu siyasiydi. Sonrasında ise yapılan çalışmalarla birlikte bilimsel alanda da yenilikler ortaya çıktı. Bu durum, halkın dilinde yeni kelimelerin ortaya çıkmasına neden oldu. Dilin ekonomik alandaki kurallarına göre sıkça kullanılan uzun ifadeler artık kullanılmaz oldu. Örneğin, ‘İşçi ve Köylü Sovyetleri Konseyi’ gibi uzun bir ifadeden, bunun yerine tek bir kelimeyle ifade edilen ‘Sovyet’ ya da ‘Sovdep’ gibi kısaltmalar- (*Совет veya Совдеп*) tercih edilmeye başlandı. Bu durum, sadece eski yöntemlerle yeni kelimeler türetmekle kalmadı, aynı zamanda devrimle birlikte yeni bir kelime türetme tarzını da ortaya çıkardı. Örneğin, ‘Sovnarkom’, RSFSR ve ‘nep’ gibi devrimci terimler – (*Совнарком, РСФСР, ‘нэп’*) bu dönemin yeni kelimeleriydi (Polivanov, 1931, ss. 73-94). Dolayısıyla, alfabe değişiklikleri ve dilsel yenilikler, halkın düşünce biçimlerini, dünya görüşünü ve sosyal ilişkilerini dönüştüren geniş kapsamlı bir kültürel dönüşüm sürecinin parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, toplumun yeniden yapılandırılmasında dilin işlevini ve gücünü artırmış, dil aracılığıyla yeni benliklerin ve kolektif bilinçlerin inşasında belirleyici bir rol üstlenmiştir (Brubaker, 1996, s. 45).

Dil normlarının belirlenmesi, sadece dilin yapısal birleştirilmesi ve resmi normların oluşturulması anlamına gelmemiştir, aynı zamanda edebî Rus dilinin toplumun farklı sosyal ve mesleki kesimlerine nüfuz etmesini hızlandıran kritik bir süreç olmuştur. Devrim öncesinde edebî Rus dili büyük ölçüde aristokrat ve entelektüel elit çevrelerin kullanımına özgü, sınırlı bir alanı kapsayan bir dilken Sovyet dil politikaları sayesinde, bu ayrıcalıklı kullanım alanları genişletilerek toplumun daha geniş kesimlerine nüfuz etmiştir. Normleştirme politikaları, dilin kitlelere kullanımına açılmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda eğitim, medya ve bürokrasi aracılığıyla halkın geniş kesimlerine ulaşan bir iletişim aracı haline getirmiştir. Bu bağlamda edebî Rus dili, Sovyet ideolojisinin yaygınlaştırılması ve toplumun yeni sosyal düzenine entegrasyonu için etkin bir dilsel araç olarak işlev görmüş, dilin yaygınlaşmasıyla ideolojik söylem geniş kitlelere taşınmıştır. Böylece dil, sadece iletişim aracı olmaktan çıkıp, kolektif bilinç ve kimlik inşasında stratejik bir unsur haline gelmiştir. Ancak, bu dilsel standartlaştırma süreci yerel lehçeler ve ağızlarla olan karmaşık etkileşimleri beraberinde getirmiştir. Bazı durumlarda standart dilin yaygınlaşması, bölgesel dil çeşitliliğinin azalmasına ve yerel lehçelerin marjinalleşmesine neden olmuştur. Bu durum, özellikle küçük etnik topluluklarda ana dillerin kaybı riskini artırmıştır. Öte yandan, standart dil ile yerel ağızlar arasındaki karşılıklı etkileşim yeni dilsel sentezlerin ve hibrit biçimlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu süreç hem dilin zenginleşmesine hem de sosyal ve kültürel yapıların çok

katmanlı bir şekilde yeniden biçimlenmesine katkıda bulunmuştur. Böylece Sovyet dil politikaları, homojenleştirici bir etkisinin yanı sıra, dilsel dinamizmi ve kültürel çeşitliliği de beraberinde getiren çift yönlü bir etkiye sahip olmuştur (Fishman, 1991, ss. 22-25). Dolayısıyla alfabe değişiklikleri ve dilsel normların belirlenme girişimleri, Sovyetler Birliği'nin çok etnikli yapısı içerisinde sadece ideolojik entegrasyonun değil, aynı zamanda kapsamlı bir kültürel dönüşüm ve modernleşme projesinin dilsel temellerini oluşturmuştur. Bu reformlar, devletin ulusları yeni Sovyet insanı vizyonu doğrultusunda dönüştürme çabalarının temel araçlarından biri olmuş, dil aracılığıyla toplumsal bağlılık ve siyasi kontrol mekanizmaları güçlendirilmiştir. Aynı zamanda bu süreçler, farklı etnik kimliklerin yeniden şekillendirilmesine ve yerel kültürel kodların Sovyet modernleşmesiyle uyumlu hale getirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda bakıldığında alfabe değişiklikleri ve standartlaştırma politikalarının kapsamlı ve çok disiplinli bir perspektiften incelenmesi, Sovyet dönemindeki dil politikalarının hem politik hem de dilbilimsel dönüşüm dinamiklerini anlamak açısından vazgeçilmezdir. Öyle ki, söz konusu bu analiz, dilin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini, güç ilişkileri bağlamında ortaya koyarak dönemin ideolojik ve kültürel karmaşıklıklarına ışık tutmaktadır.

Kafkas Dillerinde Kırılmalar ve Dil Mücadeleleri

Kafkasya, tarihsel süreç içerisinde yoğun etnik, kültürel ve dilsel çeşitliliğin merkezi konumunda olan bir bölgedir. Bölge, birçok farklı dil ailesine mensup dillerin bir arada var olduğu, zengin ancak kırılabilir bir dilsel mozaik sunmaktadır. Bu bölge, Hint-Avrupa, Kartvel (Güney Kafkas dilleri), Kuzeydoğu Kafkas ve Kuzeybatı Kafkas olmak üzere birkaç farklı dil ailesine ait birçok dili barındırmaktadır. Bu durum Kafkasya'yı dünyanın en karmaşık ve zengin dilsel yapılarından birine sahip kılmaktadır. Ancak bu çeşitlilik, bölgenin siyasi istikrarsızlıkları, sınır değişiklikleri ve dil politikalarından kaynaklanan baskılarla birlikte kırılabilir bir yapıya dönüşmüştür (Hewitt, 2004, ss. 12-14). Bu karmaşık dilsel mozaik, sadece bölgesel kimliklerin ve kültürel mirasların korunmasında merkezi bir rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda Sovyetler Birliği ve sonrasında devletlerin ulus inşası ve kimlik politikalarının hedef aldığı stratejik bir alan olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dil politikaları, bu çeşitliliğin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve yerel dillerin varlığını sürdürmesi ile Sovyet ideolojisinin yaygınlaştırılması arasında hassas bir denge arayışı içinde olmuştur. Bu çerçevede bakıldığında, Kafkas dillerinde yaşanan kırılmalar ve ortaya çıkan dilsel mücadeleler, bölgenin sosyo-politik dinamikleriyle sıkı bir şekilde iç içe geçmiş ve dil politikalarının çok katmanlı etkilerine sahne olmuştur.

Kafkasya, Kuzey ve Güney Kafkasya olarak iki ana coğrafi alt bölgeye ayrılmakla birlikte, her iki bölge de farklı dil ailelerine ait birçok dilin bir arada konuşulduğu karmaşık bir dil ortamına ev sahipliği yapmaktadır. Bölgenin önde gelen dilleri arasında Abazaca (Kuzeybatı), Çerkezce (Adige, Kuzeybatı), Gürcüce (Güney), Çeçence (Kuzeydoğu), Kumukça (Kuzeydoğu), Lezgice ve Avarca (Kuzeydoğu) gibi diller yer almaktadır. Bu diller sadece iletişim aracı olmakla kalmayıp, aynı zamanda ilgili etnik toplulukların tarihsel aidiyet, kültürel miras ve toplumsal yapılarının temel taşı olarak işlev görmektedir (Smeets, 2008, s. 45). Sovyet dönemi dil politikaları, bu dillerin yazılı formlarının standartlaştırılması ve Kiril alfabesine adaptasyonu gibi süreçlerle hem kültürel özerklik alanlarını sınırlandırmış hem de bu dillerin eğitim ve kamu yaşamında kullanımını belirli ölçülerde kurumsallaştırmıştır. Böylece, Kafkasya'daki dillerin korunması ve geliştirilmesi meselesi, bölgenin kültürel varlığının sürdürülebilirliği ile siyasi istikrarı arasındaki doğrudan ilişkiyi yansıtan çok katmanlı bir problematiğe dönüşmüştür. Bu çerçevede Sovyet otoritelerinin uyguladığı alfabe değişiklikleri ve dil politikaları, yerel toplulukların kendi dillerinde yazılı kültür üretimini ve nesiller arası dil aktarımını büyük ölçüde sekteye uğratmış. Rusçanın kamusal yaşamda baskın konuma yükselmesiyle birlikte, bölgedeki birçok etnik grubun anadiline dayalı kültürel ve edebî üretimi ciddi anlamda sınırlandırılmıştır. Sonuçta, bu süreçlerin sonucunda günümüzde Kafkasya ve çevresinde birçok yerel dilin kullanım alanı daralmış, bazı diller ise yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Kafkasya, etnik ve dilsel açıdan son derece zengin ve karmaşık bir coğrafya olarak Sovyetler Birliği'nin çok uluslu yapısı içinde özel bir konuma sahiptir. Bölgede tarih boyunca farklı dil ailelerine ait dillerin bir arada yaşaması, sosyal ve kültürel etkileşimlere zemin hazırlamış, ancak bu çeşitlilik aynı zamanda yönetim açısından da önemli zorluklar yaratmıştır. Sovyetler Birliği'nin kuruluşuyla birlikte, merkezi otoritenin çok uluslu imparatorluk üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak ve sosyalist ideolojiyi yerel halklar nezdinde yaygınlaştırmak amacıyla Kafkasya dillerinde kapsamlı dil reformları ve alfabe değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Bu reformların en somut ifadesi, geleneksel olarak Arap alfabesiyle yazılan birçok Kafkas dilinin önce Latin alfabesine, ardından ise Kiril alfabesine geçiş yapması olmuştur. Bu dönüşüm, sadece yazı sistemindeki teknik bir değişiklikten ibaret olmayıp, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin ideolojik hedefleri doğrultusunda halkların kültürel kimliklerinin yeniden yapılandırılması sürecinin de bir parçası olmuştur. Alfabe reformları, dilin yapısal basitleştirilmesi, okuryazarlığın yaygınlaştırılması ve eğitim sisteminin Sovyet ideolojisine uygun şekilde yeniden örgütlenmesini mümkün kılarak merkeziyetçi dil politikalarının önemli araçları haline gelmiştir. Dolayısıyla Kuzey Kafkasya halklarının yazılı dillerini edinebilme süreci, Sovyet dil politikalarının derin etkisi altında şekillenmiş ve bu süreçte özellikle alfabe reformları belirleyici bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Adige halkı için geliştirilen yazı sistemleri, bölgedeki dilsel dönüşümün en somut örneklerinden biridir. İlk aşamada Arap ve Yunan alfabelerine dayalı sistemler benimsenirken, daha sonra Latin alfabesine geçiş gerçekleştirilmiştir. Ancak 1936-

1938 yılları arasında Sovyet yönetimi tarafından Kiril temelli bir alfabenin kabul edilmesi, Sovyetler Birliği'nin merkezîyetçi ve homojenleştirici dil politikalarının fiili uygulamasını temsil etmektedir. Bu reformlar, Adige halkının kendi ana dilinde eğitim alma imkânını artırmış ve kültürel miraslarının yazılı olarak kayıt altına alınmasını mümkün kılmıştır. Böylelikle yerel dillerde kitaplar, gazeteler ve eğitim materyalleri yayımlanabilmiş; ulusal okullar için ders kitaplarının basılması ile eğitim sisteminde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır (Schmidt, 2009, ss. 78-80). Bu gelişmeler sadece dilsel değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal alanda da Sovyetler Birliği'nin hedeflediği entegre ve kontrollü ilerlemenin bir parçası olarak yorumlanabilir. Bu politikanın kökenleri Çarlık Rusyası dönemine uzanır ve Kafkasya'da sistematik bir eğitim altyapısının XIX. yüzyılın ikinci yarısında oluşturulmasıyla somutlaşmıştır. Bölgenin yoğun direnişine rağmen Rusya İmparatorluğu, Kafkas halklarını Rus vatandaşlığına entegre etmek ve sadık bir elit tabaka yetiştirmek amacıyla stratejik eğitim hamleleri geliştirmiştir (Turan, 2023, ss. 213-214). Nitekim 1850'lerin başında Kabardey prensleri ve yerel Müslüman elitler (özdenler) için Nalçik'te açılan okul, bu politikanın öncü örneklerinden biri olmuş (Tavkul, 1993, ss. 70-72). Bu okulun müfredatında din kültürü, Türkçe, Arapça, Rusça ve aritmetik gibi dersler yer alarak hem yerel gelenekleri kısmen koruma hem de Rus dilini aşılama amacı gütmüştür. Kısa süre sonra Derbent, Temir-Han-Şura (günümüz Buynaksk) ve İnguşetya gibi stratejik noktalarda Rus okulları faaliyete geçmiş ve bu kurumlar aracılığıyla yerel ileri gelenlerin çocukları Rusça'ya ve bürokratik kültüre alıştırmıştır (Şişimer, 2015, ss. 11-12). Bu süreç, yalnızca dilsel değil, sosyo-kültürel bir dönüşümü hedeflemiştir. Moskova ve Sankt Petersburg'a uzanan eğitim zinciriyle Kafkasya'nın idari kadroları Rusya'ya bağlanmaya çalışılmıştır. 1938 yılında alınan bir başka kritik karar ise ulusal cumhuriyetlerde Rus dilinin okullarda zorunlu ders olarak kabul edilmesidir. Bu politika, Rus dilinin bölgedeki yayılımını hızlandırmış, Sovyet eğitim sisteminin merkezileşmesini ve dilsel homojenleşmesini pekiştirmiştir (Tavkul, 1993, ss. 71-72). Okullara deneyimli Rus dili öğretmenlerinin atanması ve Rus dili eğitimine yönelik özel ders kitaplarının sağlanması, Sovyetler Birliği'nin çok dilli yapısı içinde ortak bir iletişim ve ideolojik altyapı yaratma amacını yansıtmaktadır.

Ancak bu söz konusu değişimler, beraberinde çok katmanlı sonuçlar getirmiştir. Bir yandan, Sovyet yönetimi yerel dillerin eğitim ve kamu hayatındaki varlığını artırmaya çalışırken, diğer yandan bu dillerin tarihsel ve kültürel özgünlükleri üzerinde erozyon yaşanmıştır. Alfabe reformları, Kafkasya halklarının kültürel hafızasında derin kırılmalar yaratmış, bazı durumlarda dilsel kimliklerle Sovyet kimliği arasındaki gerilimleri artırmıştır. Bu bağlamda, Sovyet dil politikaları hem homojenleştirici bir rol üstlenmiş hem de bölgesel kimliklerin Sovyet kimliğiyle uzlaştırılması sürecinde gerilimlere sahne olmuştur (Fierman, 1991, s. 112). Dilsel normların yeniden oluşturulma çabaları, sadece iletişim alanında etkinlik sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin çok uluslu yapısında ideolojik bir araç olarak işlev görmüştür. Kafkas dillerinde uygulanan alfabe reformları, eğitim politikalarının merkezileştirilmesi ve propagandanın yaygınlaştırılması açısından kritik öneme sahipti. Bu reformlar aracılığıyla halkların Sovyet sosyalist vatandaşlığı etrafında birleştirilmesi hedeflenmiş, ancak bu süreç dilsel çeşitlilik üzerinde baskı yaratmış ve bazı dillerin kullanım alanlarında daralmaya yol açmıştır.

Kafkasya'da gerçekleştirilen alfabe reformları ve Sovyet dil politikaları, yalnızca bölgesel dillerin yazılı ifadesinde standardizasyonu sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu diller aracılığıyla yerel kültürel yapıların yeniden tanımlanmasına ve Sovyet kimliğinin inşa edilmesine hizmet eden kapsamlı bir toplumsal mühendislik sürecinin parçası olmuştur. Yerel dillerin yazılı form kazanması ve eğitim sistemine dâhil edilmesi, bir yandan kültürel mirasın görünürlük kazanmasını sağlarken, diğer yandan Rusçanın baskın bir dil olarak konumlanması ve eğitimde merkezileşme çabalarıyla birlikte gerilimli bir denge yaratmıştır. Bu reformlar, Kafkasya'nın çok dilli yapısını dönüştürerek Sovyetler Birliği'nin politik hedefleri doğrultusunda şekillendirmiş; dilsel kimliklerin oluşumu, kültürel aidiyetin sınırları ve ideolojik uyum süreçleri üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Dolayısıyla, alfabe reformları sadece teknik bir dil değişimi değil, aynı zamanda Sovyet ideolojisinin yerelleştirilmesini sağlayan stratejik bir araç ve sosyo-politik dönüşümün merkezi bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir.

Kafkasya, sahip olduğu dilsel çeşitlilik ile yalnızca bir coğrafi alan değil, aynı zamanda çok katmanlı bir kültürel hafıza alanı olarak da değerlendirilmelidir. Ancak bu çok dilli yapı, özellikle 20. yüzyılda yaşanan politik müdahaleler ve sosyo-ekonomik dönüşümler neticesinde ciddi bir kırılma yaşamıştır. Sovyet dil politikalarının merkezîyetçi niteliği, yerel dillerin kamusal alanlardan silinmesine, eğitimden ve medyadan dışlanmasına ve zamanla yalnızca özel alanlarda (çoğunlukla ev içi iletişimde) kullanılabilen sembolik diller hâline gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan en belirgin olgulardan biri, literatürde "dilde sessizlik" (*linguistic silence*) olarak tanımlanan; bir dilin toplumsal işlevselliğini yitirerek görünürlükten çekilmesiyle karakterize edilen durumdur. Dilde sessizlik yalnızca dilin aktif kullanımının azalmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda o dil aracılığıyla taşınan kültürel bellek, pratikler ve kimlik repertuarlarının da silikleşmesiyle doğrudan ilişkilidir (Fishman, 1991, ss. 18-22). Kafkas halklarının önemli bir kısmı için anadil, bir aidiyet işareti olmanın ötesinde kolektif hafızanın ve tarihsel sürekliliğin taşıyıcısıdır. Dolayısıyla, anadilin kamusal mecralardan tasfiye edilmesi, yalnızca bir iletişim aracının kaybı değil, aynı zamanda bir varoluş biçiminin silinmesi anlamına gelir.

Sovyet döneminde uygulanan zorunlu yer değiştirmeler, sürgünler ve eğitimde Rusçanın mutlak hâkimiyeti, Kafkas dillerinin kuşaklar arası aktarımını ciddi biçimde sekteye uğratmıştır. Bu süreçte, bazı dillerin yalnızca yaşlı kuşaklar arasında sınırlı bir biçimde yaşatıldığı, genç kuşakların ise bu dillere ya tamamen yabancılaştığı ya da dilsel repertuarlarında çok düşük bir düzeyde

yer verdikleri gözlemlenmiştir. Bu kırılma, kültürel sürekliliği zedelediği gibi, bireylerde aidiyet krizlerine ve sembolik kimlik kayıplarına da yol açmıştır. Günümüzde birçok Kafkas dili, UNESCO tarafından “tehlike altındaki diller” kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Bu diller, küreselleşme, şehirleşme, dijitalleşme ve ekonomik merkezleşmenin baskısıyla marjinalleşmekte, resmi destek ve kurumsal teşvikten yoksun kaldıkları için yeniden canlandırılmaları giderek güçleşmektedir (UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages, 2010, s. 12). Ayrıca dilin pedagojik, edebî ve teknolojik araçlarla desteklenmediği koşullarda, sessizlik yalnızca geçici bir durum değil, kalıcı bir suskunluk hâline dönüşme riski taşımaktadır. Bu yüzden, Kafkasya’daki dil kaybı ve dilde sessizlik olgusu, yalnızca dilbilimsel bir mesele değil, kültürel süreklilik, toplumsal kimlik ve politik temsil alanlarını doğrudan etkileyen çok katmanlı bir sorunsaldır. Bu bağlamda her dilin kaybı, yalnızca bir sözlük dağarcığının silinmesi değil, aynı zamanda bir dünya görüşünün, bir yaşama biçiminin ve bir tarih anlatısının yitimidir. Bu sessizliklere karşı geliştirilecek her türden direniş, kültürel çoğulluğun ve toplumsal hafızanın korunması adına kritik bir öneme sahiptir.

Edebiyatın Tanıklığı: Direniş ve Adaptasyon Süreci

Ekim Devrimi, yalnızca siyasal sistemin radikal bir dönüşümünü değil, aynı zamanda dilsel, kültürel ve edebî yapılar üzerinde de kalıcı ve çok katmanlı etkiler yaratmıştır. Kafkasya gibi çok dilli ve çok kültürlü bir coğrafyada bu dönüşüm, ideolojik düzlemin ötesinde gündelik yaşam pratiklerinde ve anlatı biçimlerinde derin izler bırakmıştır. Sovyetler Birliği’nin merkezîyetçi ve homojenleştirici politikaları karşısında Kafkas halkları kimliklerini, geçmişlerini ve kültürel sürekliliklerini çoğunlukla edebî üretim aracılığıyla koruma ve aktarma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda edebiyat, salt bir estetik uğraş olmanın ötesinde tanıklık, muhafaza ve mücadelenin sembolik bir aracı olarak öne çıkmıştır. Özellikle dil politikaları, alfabe reformları ve kültürel tekipleştirme uygulamaları, Kafkasya’daki yerel dillerin ve anlatı geleneklerinin kamusal alanda marjinalleşmesine yol açarken, bölgenin yazarları ve şairleri, eserlerinde hem bireysel hem de kolektif hafızayı diri tutan, aidiyet sürekliliği sağlayan bir edebî direniş sergilemişlerdir. Bu çerçevede Kafkasya edebiyatı, yalnızca tarihsel olayların pasif bir tanığı değil, aynı zamanda toplumsal belleğin aktif bir kurucusu ve kültürel özerklik taleplerinin estetik bir taşıyıcısı olarak işlev görmüştür. Bu bağlamda, Ekim Devrimi sonrasında Kafkasya’da edebiyat, siyasal baskı ve kültürel asimilasyon politikalarına karşı yalnızca bir direnç aracı değil, aynı zamanda bölgenin çok katmanlı kimliğini, kolektif belleğini ve özgün anlatı evrenini koruma ve yeniden inşa etme işlevi gören rafine bir ifade alanı olarak ön plana çıkmıştır.

Ekim Devrimi sonrasında Kafkasya’daki yazarların toplumsal ve kültürel konumları, devrimin başta sunduğu özgürlükçü olanaklar ile Sovyetler Birliği’nin hızla şekillenen merkezîyetçi ve denetleyici yapısı arasında giderek daha karmaşık ve çelişkili bir seyir izlemiştir. Devrimin ilk yıllarında Bolşevik yönetimin ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve yerel dillere yönelik görece destekleyici politikaları, Kafkasya’nın çok dilli ve çok kültürlü yapısında edebî üretimin canlanmasına olanak tanımıştır. Bu dönemde Adigece, Azerice, Gürcüce ve diğer yerel dillerde edebî eserlerin üretilmesi teşvik edilmiş. Yeni alfabeler geliştirilerek sözlü gelenekler yazılı kültüre aktarılmıştır (Saparov, 2014, ss. 62–63; Suny, 1994, ss. 288–295). Edebiyat, bir yandan yeni toplumsal düzenin ve devrimci ideallerin propagandasını üstlenirken, öte yandan yerel dokuların, kolektif belleğin ve kültürel sürekliliğin korunmasında merkezi bir işlev görmüştür. Ancak görece çoğulcu ve özgürlükçü bu ortam, 1930’lardan itibaren Sovyet devletinin kültürel politikalarında yaşanan köklü değişimle birlikte daralmaya başlamıştır. Stalinist dönemde uygulanan kültürel tekipleştirme ve sosyalist realizm zorunluluğu, Kafkas yazarlarının ifade alanlarını ciddi biçimde sınırlandırmıştır. Yazarlardan, eserlerinde Sovyet ideolojisinin temel ilkelerini, işçi sınıfının yüceltilmesini ve sosyalist toplumun inşasını ön plana çıkarmaları beklenmiş, bireysel ve ulusal anlatılar çoğunlukla sansüre uğramıştır (Wixman, 1984, ss. 17–19). Bu süreçte Yazarlar Birliği gibi kurumlar aracılığıyla edebî üretim sıkı bir denetim altına alınmış, rejimin çizgisine uymayan yazarlar çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Birçok yazar sürgüne gönderilmiş, eserleri yasaklanmış ya da yazarlık faaliyetleri tamamen engellenmiştir (Suny, 1994, ss. 292–295). Bununla birlikte, tüm bu baskı ve asimilasyon politikalarına rağmen, Kafkas yazarları edebiyatı bir direniş ve hafıza alanı olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Özellikle alfabe reformları ve dil politikaları karşısında, yerel dillerde verilen edebî eserler hem bireysel hem de kolektif kimliğin korunmasında ve aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır (Saparov, 2014, ss. 65–66). Kimi yazarlar sosyalist realizmin kalıpları içinde üretim yapmayı tercih etmiş, kimileri ise eserlerinde sembolik anlatım biçimlerine ve alegorilere başvurarak kültürel sürekliliği ve mücadeleyi sürdürmüştür. Devrim sonrası Kafkas yazarları, Sovyet modernleşmesi ile baskı arasında edebiyatı kültürel direniş ve bellek alanı olarak konumlandırmışlardır.

Kafkas bölgesinin edebiyatı, tarihsel ve toplumsal sarsıntıların, kültürel çeşitliliğin ve çok katmanlı aidiyetlerin iç içe geçtiği bir anlatı evreni sunar. Bu coğrafyada edebî üretim, yalnızca estetik bir arayışın değil, aynı zamanda kimlik inşasının, kayıp deneyiminin ve mücadelenin zarif bir ifadesidir. Özellikle Ekim Devrimi sonrasında merkezîyetçi ve asimilasyoncu politikaların gölgesinde Kafkas halklarının edebiyatı bir tür varoluş manifestosuna dönüşmüştür. Yerel dillerde yazma ısrarı, sözlü geleneklerin yazılı metinlere aktarılması ve kültürel hafızanın diri tutulması, edebiyatı hem bireysel hem de kolektif kimliğin muhafızı kılar. Kayıp teması, bu edebiyatın en dokunaklı damarlarından birini oluşturur. Sürgünlerin, zorunlu göçlerin ve

parçalanmış toplumsal dokuların yarattığı derin travma, metinlerde çoğu zaman bir yas, özlem ve arayış biçiminde tezahür eder. Yitirilen vatan, unutulmuş diller ve kaybolan gelenekler, edebiyatın satır aralarında yeniden hayat bulur ve geçmişin kaybı hem kişisel hem de toplumsal bellekte silinmez izler bırakır. Direniş ise Kafkasya edebiyatının süreklilik arz eden ve en belirgin temalarından biridir. Yazarlar, yalnızca tarihsel figürlerin kahramanlıklarını değil, aynı zamanda sıradan insanların gündelik hayatlarında gösterdikleri direnç ve dayanıklılığı da anlatılarına taşır. Edebiyat, bu anlamda baskı ve asimilasyon politikalarına karşı bir direnç hattı, kültürel sürekliliğin ve aidiyet özzerkliliğinin estetik bir sığınağı haline gelir. Kafkasya’da edebî üretim, kimlik, kayıp ve direniş temaları etrafında şekillenen, bölgenin tarihsel travmalarını ve özgün kültürel dokusunu zarif bir anlatı diliyle yansıtan, çok katmanlı ve derinlikli bir hafıza mekânı olarak öne çıkar. Bu edebiyat, yalnızca geçmişin tanığı değil, aynı zamanda geleceğe uzanan bir mücadele ve varoluş manifestosudur. Kafkasya’da edebî üretim, yalnızca bölgenin geçmişte yaşadığı travmaların ve kültürel çeşitliliğin zarif bir anlatı diliyle kayda geçirilmesiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda kimlik inşası ve kolektif belleğin canlı tutulması yoluyla, geleceğe yönelik bir mücadele ve varoluş iradesinin de taşıyıcısı olur (Kaya, 2019, s. 112).

Edebiyat, toplumsal belleğin ve kültürel kimliğin inşasında merkezi bir rol üstlenirken, otoriter ve totaliter rejimlerin egemen olduğu dönemlerde çoğu kez siyasal iktidarın doğrudan müdahalesine maruz kalır. Özellikle Sovyetler Birliği’nin merkezîyetçi ve ideolojik olarak homojenleştirici politikaları, Kafkasya dahil olmak üzere çok uluslu coğrafyalarda edebî üretimin hem biçimini hem de içeriğini derinlemesine etkilemiştir. Bu bağlamda, sansür ve ideolojik kısıtlamalar yalnızca belirli temaların, sözcüklerin ya da anlatı biçimlerinin yasaklanması anlamına gelmez, aynı zamanda yazarların düşünsel ufkunu, estetik tercihlerini ve toplumsal sorumluluk anlayışlarını da dönüştüren çok katmanlı bir baskı rejimi olarak işlev görür. Sovyet edebiyat politikalarının temelinde sanatın toplumsal dönüşümde etkin bir araç olarak kullanılması ve “sosyalist realizm”in tek geçerli estetik norm haline getirilmesi yatmaktadır. 1932 yılında resmen ilan edilen bu yaklaşım, edebiyatı işçi sınıfının yüceltilmesi, Sovyet toplumunun ilerlemesi ve Komünist Parti’nin ideallerinin propagandası gibi temalarla sınırlandırmıştır. Yazarlar Birliği gibi kurumlar aracılığıyla, edebî üretim sıkı bir denetime tabi tutulmuş. Yerel dillerde yazan, geleneksel anlatı biçimlerini sürdüren ya da ideolojik çizgiden sapma gösteren yazarlar “zararlı unsurlar” olarak damgalanmış ve çeşitli yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Bu yaptırımlar arasında eserlerin sansürlenmesi, yayımlanmasının engellenmesi, yazarların sürgüne gönderilmesi veya mesleki faaliyetlerinin tamamen yasaklanması gibi ağır uygulamalar yer almıştır. Öyle ki, Stalin dönemi sansürü yalnızca uygunsuz görülen kelime ve pasajların çıkarılmasıyla sınırlı kalmamış, yazarların düşünsel yönelimlerini ve yaratıcı ufuklarını da biçimlendiren bir baskı aracı olarak işlev görmüştür. Yazarlar Birliği’nden ihraç edilenler için bu durum mesleki ölüm anlamına gelirken, ideolojik çizgiden sapma gösterenler sürgün veya tutuklanma tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır (Ermolaev, 1997, s. 45). 1932 yılında Stalin, çevresindeki yöneticiler ve görüşlerini benimseyen bazı yazarlarla birlikte Maksim Gorki’yi ziyaret etti. Bu görüşmede, Sovyet sanatı için en doğru yolun sosyalist realizm olduğunu dile getirdi ve yazarlara, toplumun ve insanın iç dünyasını biçimlendiren “insan ruhunun mühendisleri” olma görevini yükledi (Bayevski, 2003, s. 176). Bu yaklaşım, edebiyatı doğrudan ideolojik bir araç konumuna getirirken yazarların sanatsal özgürlüklerini de önemli ölçüde kısıtladı. Böyle bir baskı ortamında edebiyatçılar, hem varlıklarını sürdürebilmek hem de üretmeye devam edebilmek için çeşitli uyum ve direnç stratejileri geliştirmek zorunda kaldılar. Oto sansür, alegori, sembolizm, ironi ve örtük anlatım, yazarların hem kendilerini koruma hem de toplumsal eleştirilerini satır aralarına gizleme amacıyla başvurdukları başlıca yöntemler olmuştur. Kafkasya’da yerel mitolojinin, folklorun ve tarihsel figürlerin kullanımı hem kültürel kimliğin korunması hem de güncel siyasal eleştirinin dolaylı biçimde ifade edilmesi açısından özel bir önem taşır. Bu tür metinlerde görünürde sosyalist realizmin kalıplarına uygun bir anlatı sürdürülse de derin yapıda toplumsal hafızanın, kimliksel direnişin ve kolektif travmanın izleri sürülebilir.

Sansür ve ideolojik kısıtlamalar, edebiyatın yalnızca bir baskı nesnesi olmasına yol açmamış, aynı zamanda yaratıcı enerjinin yeni biçimlerde ve çok katmanlı anlatılar aracılığıyla ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Edebiyat, bu tür baskı ortamlarında yalnızca dönemin siyasal gerçekliğine pasif bir şekilde tanıklık etmekle kalmamış, aynı zamanda kolektif belleği, kültürel sürekliliği ve kimliksel direnci koruyan aktif bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bu bağlamda yazarlar ve şairler, otoritenin çizdiği sınırların ötesine geçebilmek için dilin imkânlarını sonuna kadar zorlamış. Sembolizm, alegori, ironi ve örtük anlatım gibi tekniklerle, görünürde rejime sadık metinlerin derin yapısında toplumsal eleştiriyi, kimliksel arayışı ve tarihsel travmaları ustalıkla işlemişlerdir. Örneğin, Puşkin’in “Kafkas Tutsağı” (*Кавказский пленник, 1822*) şiirinde romantik esaret öyküsü altında Kafkas direnişi ve Rus hâkimiyetinin başarısızlığı örtük biçimde işlenir. Çerkes kızın trajedisi, işgalin insanî maliyetini simgeler (Aliyeva, 2022, ss. 994-995). Bu teknik, Sovyet sansürü döneminde Kafkas yazarlarınca da sistematik biçimde kullanılmıştır. Baskı ve denetimin yoğun olduğu dönemlerde edebî metinler bir tür “ikinci dil” kazanmış. Satır aralarına gizlenen anlamlar, okurla yazar arasında sessiz bir dayanışma köprüsü kurmuştur. Böylece, sansürün ve ideolojik denetimin gölgesinde üretilen edebiyat, yalnızca bireysel bir ifade alanı değil, aynı zamanda toplumsal belleğin ve kültürel direnişin kolektif bir sahnesi haline gelmiştir. Yazarlar, görünürde sistemin taleplerine boyun eğiyor gibi görünseler de metinlerinin derin katmanlarında özgün bir estetik ve düşünsel özgürlük alanı yaratmayı başarmışlardır. Bahsedilen bu durum, edebiyatı, yalnızca dönemin baskı mekanizmalarına karşı bir sığınak değil, aynı zamanda otoritenin denetiminden kaçabilen, çok katmanlı ve direngen bir anlatı evreni olarak konumlandırmıştır. Bu bağlamda, 1920’li yıllarda üretilen eserlerde belirginleşen bazı eğilimler dikkat çeker.

1920'lerin başında şiirin yanı sıra özellikle öykü türünde yoğunlaşan üretim, dönem ortalarına doğru Maksim Gorki'nin etkisiyle roman türüne kaymış, Gorki'nin "Klim Samgin'in Yaşamı" (*Жизнь Клим Самгина, 1927-1931*), A. Fadeyev'in "Son Udegesi" (*Последний из удэге, 1927-1930*), M. Şolohov'un "Ve Durgun Akardı Don"u (*Тихий Дон, 1928-1932*) ve A. Tolstoy'un üç ciltlik roman serisi olan üçlemesi olan "Çile Yolu/Azap Yolları" (*Хождение по мукам, 1922*) gibi yapıtlar, yaratılmak istenen yeni insan tiplerinin örnekleri olarak öne çıkmıştır (Çelik, 2018, s. 220). Bu tür eserlerde Bolşevikler'i ve devrimin önderlerini birer övünç kaynağına dönüştürmek amacıyla "demir çene", "taştan omuzlar" gibi abartılı betimlemelere başvurulmuş. Aynı dönemde devrimi kitlelere anlatabilmek için düzyazıda romantik ve natüralist anlatım tarzlarının birlikte kullanıldığı, örneğin İ. Babel'in "Kızıl Süvariler"de (*Конармия, 1926*) natüralist ayrıntılarla romantik bir heyecanın iç içe geçtiği görülmüştür (Blagasova, 1989, s. 124). Bu paradoksal durum, sansür ve ideolojik kısıtlamaların edebiyatı edilgen bir araca indirgemek yerine, yaratıcı enerjinin ve estetik yeniliğin itici gücü haline gelmiş. Böylece baskı koşullarında bile edebiyat, toplumsal hafızanın, kültürel sürekliliğin ve kimliksel direnişin vazgeçilmez bir taşıyıcısı olmuştur.

Sansür ve ideolojik kısıtlamalar altında üretilen edebiyat, yalnızca siyasal baskının edilgen bir ürünü olarak değil, aynı zamanda toplumsal belleğin, aidiyet sürekliliğin ve estetik yaratıcılığın dinamik bir öznesi olarak değerlendirilmelidir. Bu edebî üretim, otoritenin dayattığı sınırların ötesine geçerek dilin ve anlatının imkânlarını yeniden tanımlayan karşı duruşun pratiği geliştirmiştir. Kafkasya örneği, bu durumu çarpıcı biçimde özetler: Sovyetler Birliği'nin merkezîyetçi politikaları ve asimilasyoncu uygulamaları karşısında bölge yazarları geleneksel anlatı formlarını, mitolojik unsurları ve tarihsel alegorileri kullanarak görünürde ideolojik normlara uyum sağlayan ancak derinde kültürel direnişi besleyen metinler üretmiştir. Bu metinlerde dil, yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kolektif belleğin kodlarını taşıyan, nesiller arası aktarımı sağlayan ve kimliği yeniden inşa eden bir direniş mekanizmasıdır. Örneğin, Adige sözlü geleneğinin yazıya aktarılması veya Abaza destanlarının sosyalist realizm kalıpları içinde yeniden yorumlanması, sansürün kısıtlamalarını aşarak kültürel sürekliliği sağlamıştır. Yazarlar, otoritenin denetiminden kaçmak için alegorik anlatılar, çok katmanlı semboller ve ironik üsluplar geliştirmiş. Böylece edebiyat hem bir kültürel arşiv hem de estetik bir mücadele alanı haline gelmiştir. Sansür ve ideolojik baskı altında üretilen edebiyat, yalnızca egemen ideolojinin bir yansıması değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın, kimliğin ve direnişin çok katmanlı bir ifadesi olarak işlev görür (Köroğlu, 2011, s. 45). Bu bağlamda sansür altında üretilen edebiyat, yalnızca baskıyı yansıtan pasif bir ayna değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliği dönüştüren, hafızayı canlı tutan ve kimliği geleceğe taşıyan aktif bir dinamiktir. Kafkasya'da bu dinamik, özellikle Stalin dönemi sonrasında "yasaklı" tarihsel figürlerin (örneğin, İmam Şamil) edebî temsillerinde veya sürgün trajedilerinin alegorik anlatımlarında kendini gösterir. Bu eserler, görünürde Sovyet ideolojisini yüceltirken, satır aralarında kayıp vatanın özlemine, aidiyet acısına ve direnişin estetik kodlarını taşımıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sansür ve ideolojik kısıtlamaların gölgesinde şekillenen edebiyat, yalnızca baskı ve denetimin izlerini taşımakla kalmaz, aynı zamanda kültürel direnişin, varoluşsal arayışın ve kolektif belleğin çok katmanlı bir hafıza mekânı olarak edebiyat tarihindeki yerini alır. Kafkasya özelinde bu durum, edebiyatın siyasal ve kültürel bir mücadele aracı olarak nasıl işlev kazandığını ve toplumsal belleğin nasıl estetik bir dille yeniden üretildiğini gösteren paradigmatik bir örnek sunar.

Dil ve edebiyat, kimlik inşasının en derin katmanlarında yer alan hem bireysel hem de kolektif varoluşun vazgeçilmez bileşenleridir. Dil, yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde bir toplumun kolektif belleğini, kültürel kodlarını ve dünyaya bakışını nesilden nesile aktaran canlı bir organizmadır. Her kelime, deyim ve anlatı, bir halkın geçmişi, umutlarını ve travmalarını taşır. Böylece dil, kimliğin en temel taşıyıcısı ve koruyucusu olur. Edebiyat ise bu dilsel mirası estetik bir düzleme taşıyarak kimliği hem yansıtan hem de dönüştüren yaratıcı bir alana dönüştürür. Romanlar, şiirler, destanlar ve öyküler, toplumsal belleğin, kolektif acıların ve sevinçlerin, aidiyet ve yabancılaşma duygularının incelikli bir şekilde işlendiği metinler olarak kimliğin çok katmanlı doğasını görünür kılar. Edebiyat, yalnızca mevcut aidiyet biçimlerini muhafaza etmekle kalmaz, aynı zamanda onları sorgular, yeniden üretir ve çoğu zaman dönüştürür. Bu anlamda edebî metinler, bireyin ve toplumun kendini tanıma, konumlandırma ve ifade etme süreçlerinde bir tür aynaya dönüşür. Baskı ve asimilasyon politikalarının gölgesinde dilin ve edebiyatın kimlik inşasındaki rolü daha da belirginleşir. Dili yasaklanan ya da marjinalleştirilen topluluklar için anadilde yazılmış her eser bir direniş manifestosu, her anlatı bir hafıza mekânı işlevi görür. Kafkasya'dan Anadolu'ya, Afrika'dan Latin Amerika'ya kadar pek çok coğrafyada edebiyat, kaybolmaya yüz tutan dillerin, unutulmuş geleneklerin ve bastırılmış kimliklerin yeniden hayat bulduğu bir sığınak haline gelir.

Küreselleşme ve dijital çağın getirdiği yeni olanaklar ve tehditler ise dil ve edebiyatın kimlik üzerindeki etkisini çok daha dinamik ve çoğulcu bir hale getirmiştir. Bir yandan yerel dillerin dijital platformlarda görünürlük kazanması, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesine katkı sağlarken, öte yandan küresel dillerin baskınlığı, kimliklerin homojenleşme tehlikesiyle yüzleşmesine neden olur. Yine de dijital edebiyat ve yeni anlatı biçimleri, genç kuşaklara kendi aidiyetlerini özgürce ifade edebilecekleri alternatif mecralar sunar. Bu yüzden dil ve edebiyat, kimliğin yalnızca bir yansıması değil, aynı zamanda onun inşa edildiği, sorgulandığı ve geleceğe taşındığı bir yaratım alanıdır. Her metin, her sözcük, her anlatı kimliğin hem korunduğu hem de yeniden üretildiği, toplumsal belleğin ve varoluşsal arayışın zarif bir ifadesi olarak edebiyatın sonsuz evreninde yerini alır.

Ekim Devrimi, Kafkasya'nın edebî evreninde yalnızca bir tarihsel kırılma değil, aynı zamanda anlatının, dilin ve kimliğin

yeniden biçimlendiği derin bir dönüşümün başlangıcıdır. Devrimle birlikte Kafkasya'nın çok dilli ve çok kültürlü yapısı, Sovyet ideolojisinin merkezîyetçi ve modernleştirici dalgasıyla karşı karşıya kalmış. Bu dalga, edebiyatın hem biçimini hem de ruhunu dönüştürmüştür (Slezkine, 1994, ss. 213-215). Yerel dillerde yazmak, Ekim Devrimi'ni takip eden ilk yıllarda Sovyet yönetimi tarafından ulusal kimliklerin görünürde desteklenmesi amacıyla özellikle teşvik edilmiş. Bu dönemde Latin ve Kiril alfabesine dayalı yeni yazı sistemleri geliştirilmiş, birçok Kafkas dili için ilk kez standart yazılı formlar oluşturulmuş ve bu dillerde edebî eserler üretmek üzere çeşitli dergiler, gazeteler ve yayınevleri açılmıştır. Sözlü geleneklerin-masalların, destanların, halk şiirlerinin-yazılı kültüre aktarılması hem kültürel mirasın korunmasını hem de yeni nesillere aktarılmasını sağlarken, aynı zamanda Kafkasya'nın zengin anlatı dünyasının ilk defa sistemli biçimde belgelenmesine ve edebiyat sahnesinde görünürlük kazanmasına olanak tanımıştır. Bu süreçte roman, kısa öykü, tiyatro ve şiir gibi modern edebî türler de yerel dillerde gelişmiş, bölgenin çok sesli kültürel dokusu edebiyat aracılığıyla yeni bir kimlik ve ifade alanı bulmuştur (Suny, 1994, ss. 288-291). Ancak bu görece özgürlükçü atmosfer, kısa sürede yerini sosyalist realizmin tekdüze estetik anlayışına ve ideolojik sansürün gölgesine bırakmıştır. Zira Sovyet yönetimi, edebî üretimi yalnızca toplumsal dönüşümün bir aracı olarak görmeye başlamış, yazarların yaratıcılığını ve yerel anlatı biçimlerini ideolojik çizgiye uyarlamaya zorlamış, böylece edebiyatın çeşitliliği ve özgünlüğü giderek daralmış, bireysel sesler ve kültürel renkler resmi söylemin tekdüze kalıpları içinde silikleşmiştir (Hirsch, 2005, ss. 156-160).

Kafkas yazarları, bir yandan devrimle gelen toplumsal değişimin ve yeni dünyanın coşkusunu işlerken, öte yandan kendi halklarının kaybolan hafızasını, sürgünlerini ve kimlik arayışını satır aralarına gizlemek zorunda kalmıştır. Edebiyat, bu dönemde yalnızca bir propaganda aracı değil, aynı zamanda kolektif acının ve karşı duruşun da estetik mekânı olmuştur (Slezkine, 1994, s. 217). Sürgünler, zorunlu göçler, kaybolan diller ve unutulmuş gelenekler, romanların ve şiirlerin derinliklerinde bir yas ve özlem duygusuyla yeniden hayat bulmuştur. Yazarlar, çoğu zaman alegoriye, sembolizme ve ironik anlatım biçimlerine başvurarak resmî ideolojinin sınırlarını aşmaya ve toplumsal belleğin bastırılmış katmanlarını görünür kılmaya çalışmıştır (Hirsch, 2005, s. 163).

Ekim Devrimi'nin Kafkasya edebiyatında bıraktığı en belirgin izlerden biri, kimlik ve aidiyet arasındaki sürekli gerilimin geçmişle gelecek arasındaki süreksizliklerin ve resmî ideolojinin dayattığı anlatılarla halkın derin, sessiz hafızası arasındaki çatışmanın edebî metinlerde kalıcı ve merkezi bir tema olarak yer almasıdır. Bu durum, Kafkasya'daki edebî üretimin yalnızca bireysel ve toplumsal kimlik arayışlarını değil, aynı zamanda geçmişin travmalarının ve geleceğe dair belirsizliklerin de sürekli olarak sorgulandığı, çok katmanlı ve derinlikli bir anlatı evreni yaratmasına zemin hazırlamıştır (Suny, 1994, ss. 294-297). Edebiyat, bu çatışmaların ve kırılmaların tanığı olduğu kadar, aynı zamanda onları dönüştüren ve yeniden anlamlandıran bir alan olarak işlev görmüştür. Sovyet sonrası dönemde ise bastırılmış anlatılar, sessizleştirilmiş hafıza ve kimlik arayışları, edebiyatta yeni bir sorgulama ve yüzleşme dalgasına yol açmıştır. Böylece Kafkasya edebiyatı, Ekim Devrimi'nin bıraktığı izleri yalnızca taşımakla kalmamış; onları sürekli olarak yeniden üretmiş, tartışmış ve dönüştürmüştür (Hirsch, 2005, s. 170). Ekim Devrimi'nin Kafkasya'daki edebî mirası, yalnızca belirli bir dönemin estetik anlayışını ya da ideolojik yönelimini değiştirmekle sınırlı kalmamış, tam aksine bölgenin edebiyatında zengin birikimin, sürekli mücadelenin ve bitmeyen bir kimlik arayışının temelini oluşturmuştur. Bu miras, Kafkasya'daki yazarların ve şairlerin eserlerinde geçmişin travmalarının, sürgünlerin ve toplumsal kırılmaların izlerini taşıyan, aynı zamanda geleceğe dair umutları, özlemleri ve direniş ruhunu canlı tutan anlatılar olarak kendini gösterir. Her yeni kuşak, bu edebî mirası kendi tarihsel bağlamında yeniden yorumlamakta, bastırılmış ya da unutulmuş bellek katmanlarını gün yüzüne çıkararak kimlik ve aidiyet meselelerini farklı biçimlerde tartışmaktadır. Böylece Ekim Devrimi'nin bıraktığı izler, yalnızca geçmişi anlatmakla kalmaz, aynı zamanda bugünün ve yarının edebî üretiminde sorgulanan, yeniden yazılan ve anlamlandırılan bir bellek haritası olarak yaşamaya devam eder.

Sonuç

Ekim Devrimi'nin Kafkas dilleri ve edebiyatı üzerindeki etkileri, yalnızca belirli bir dönemin siyasal ve kültürel dönüşümleriyle sınırlı kalmamış, tam aksine bölgenin toplumsal belleğinde dilsel kimliğinde ve edebî üretiminde nesiller boyu sürecek, çok katmanlı ve derin izler bırakmıştır. Devrimin hemen ardından uygulanan ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve yerel dillere yönelik görece özgürlükçü politikalar, Kafkasya'nın zengin dil mozağının yazılı kültüre aktarılması ve modern edebiyat geleneğinin temellerinin atılması açısından önemli bir fırsat sunmuştur. Alfabe reformları, okuryazarlığın yaygınlaştırılması ve yerel dillerde eğitim olanaklarının artırılması, Kafkas halklarının sözlü anlatılarını sistemli bir biçimde yazılı edebiyata dönüştürmelerine olanak sağlamış. Bu süreçte yayımlanan dergiler, gazeteler ve edebî eserler hem kimlik bilincinin güçlenmesine hem de bölgenin çok kültürlü yapısının edebiyatta görünürlük kazanmasına katkıda bulunmuştur.

Ne var ki, bu özgürlükçü atmosfer kısa sürede yerini Sovyet merkezîyetçiliğinin ve sosyalist realizmin tekdüze estetik anlayışına bırakmıştır. 1930'lardan itibaren uygulanan kültürel tek tipleştirme, Rusçanın baskın dil olarak dayatılması ve ideolojik sansür, Kafkas dillerinin kamusal alandaki işlevini büyük ölçüde sınırlandırmış; edebî üretim, devlet denetimi ve oto sansürle şekillenmiştir. Yazarlar ve şairler, bir yandan Sovyet ideolojisinin taleplerine uyum sağlamak zorunda kalırken, öte yandan kendi halklarının tarihsel hafızasını, kimlik arayışını ve toplumsal direnişini satır aralarına gizleyerek edebiyatı bir direnç

ve bellek mekânı olarak kullanmışlardır. Bu dönemde alegori, sembolizm ve örtük anlatım gibi edebî teknikler, yazarların baskıcı ideolojik çerçeve içinde özgün seslerini ve kolektif hafızalarını korumalarına olanak tanımıştır.

Bu tarihsel süreç, Kafkasya edebiyatında kimlik, kayıp ve direniş temalarının kalıcı biçimde yerleşmesine ve edebî üretimin yalnızca estetik bir uğraş değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir varoluş mücadelesinin aracı olarak yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Ekim Devrimi'nin mirası, günümüz Kafkas yazarlarının eserlerinde hâlâ yankı bulmakta ve geçmişin travmaları, sürgünler ve kimlik krizleri, yeni kuşaklar tarafından yeniden sorgulanmakta ve edebî bellekte sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Özellikle Sovyet sonrası dönemde bastırılmış anlatıların ve sessizleştirilmiş hafızanın yeniden gündeme gelmesiyle edebiyat, toplumsal yüzleşmenin ve kimliksel yeniden inşanın başlıca mecralarından biri haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Ekim Devrimi'nin Kafkas dilleri ve edebiyatı üzerindeki etkisi, yalnızca bir dönemin politik tercihleriyle açıklanamayacak kadar derin, çok boyutlu ve süreklilik arz eden bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu etki, bölgenin edebiyatında silinmez izler bırakmış. Kimlik, bellek ve direniş ekseninde şekillenen çok katmanlı bir anlatı evreninin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kafkasya'nın edebî hafızası, devrimin yarattığı kırılmalarla biçimlenmiş. Her yeni kuşakta yeniden yorumlanan, sorgulanan ve anlamlandırılan zengin bir kültürel miras olarak varlığını sürdürmektedir. Edebiyat, bu bağlamda yalnızca geçmişin tanığı olmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal belleğin, aidiyet sürekliliğinin ve kültürel mücadelenin en güçlü ve yaratıcı anlatım alanlarından biri olarak öne çıkmıştır. Kafkasya'nın edebî üretimi, tarihsel travmaların ve kimlik mücadelelerinin izlerini taşıyarak kolektif belleğin canlı tutulmasına ve kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına aracılık etmiş. Böylece bölgenin entelektüel tarihinde hem bir birleştirici unsur hem de değişimin ve mücadelenin dinamik bir taşıyıcısı olmuştur.

Kafkasya'da geleceğe yönelik edebî ve dilsel mücadeleler, yalnızca kültürel mirasın korunmasına yönelik nostaljik bir çaba olmanın ötesinde bölgenin çok katmanlı kimliğini, kolektif belleğini ve toplumsal varoluşunu geleceğe taşıyan dinamik ve yaratıcı bir direniş pratiği olarak öne çıkmaktadır. Sovyet sonrası dönemin getirdiği göreceli bu özgürleşme, Kafkas halklarının kendi dillerini, anlatı geleneklerini ve kültürel kodlarını yeniden keşfetmeleri ve onları ihya etmeleri için önemli bir fırsat sunmuştur. Ancak bu yeniden canlandırma süreci, küreselleşmenin tekdüzleştirici baskıları, bölgesel siyasal istikrarsızlıklar ve hâlâ etkisini sürdüren asimilasyon politikaları nedeniyle sürekli bir mücadele ve yeniden tanımlama gerektirmektedir.

Dilsel mücadele, yalnızca bir iletişim aracının yaşatılması değil, kolektif belleğin, tarihsel deneyimin ve özgün dünya görüşünün gelecek kuşaklara aktarılması anlamını taşır. Anadilin eğitimde, medyada ve kamusal yaşamda varlığını sürdürebilmesi, Kafkas kimliğinin ve toplumsal dokunun canlı tutulmasında vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkar. Özellikle diasporadaki Kafkas topluluklarının yürüttüğü dil projeleri ve genç kuşaklara yönelik eğitim girişimleri, dilin sadece bir sembol değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğinin ve kimliksel direnişin taşıyıcısı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda dilin korunması ve yeniden üretilmesi, yalnızca geçmişe dönük bir nostalji değil, geleceğe yönelik bir varoluş stratejisidir.

Edebî mücadele ise Kafkas yazarlarının ve şairlerinin, geçmişin travmalarını, sürgünlerini ve kimlik arayışlarını çağdaş anlatı biçimleriyle yeniden üretmesinde somutlaşmaktadır. Her yeni edebî eser, yalnızca bireysel bir anlatı değil, aynı zamanda toplumsal belleğin, kültürel direnişin ve kimlik inşasının estetik bir manifestosu olarak ortaya çıkar. Modern romanlar, şiirler ve tiyatro eserleri, Kafkasya'nın çok katmanlı gerçekliğini, kayıp ve aidiyet ekseninde yeniden yorumlamakta; geleneksel motifler, yeni anlatı teknikleriyle harmanlanarak bölgenin edebî evrenine özgün bir derinlik ve süreklilik kazandırmaktadır. Bu süreçte edebiyat yalnızca geçmişin tanığı değil, aynı zamanda geleceğin tahayyül edildiği, kimliğin ve belleğin sürekli olarak yeniden üretildiği bir alan olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak, Kafkasya'da geleceğe yönelik edebî ve dilsel mücadeleler, yalnızca kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün korunmasını değil, aynı zamanda kimlik, bellek ve toplumsal dayanışma ekseninde yeni bir bilinç ve varoluş biçimi yaratmayı hedeflemektedir. Söz konusu bu mücadele, geçmişten miras kalan derin izleri ve günümüzün toplumsal dalgalanmalarını geride bırakarak Kafkasya'nın edebî ve dilsel dünyasını hem tarihsel deneyimlerin hem de geleceğe yönelik yaratıcı olanakların bulunduğu merkezi bir platforma dönüştürmektedir. Her yeni kuşak, bu mirası sahiplenip yorumlayarak Kafkasya'nın çok katmanlı kültürel dokusunu ve edebî hafızasını geleceğe taşımaktadır.

Ekim Devrimi'nin Kafkas dilleri ve edebiyatı üzerinde bıraktığı kalıcı etkiler, yalnızca tarihsel bir dönemin izleriyle sınırlı kalmamış, aksine bölgenin kültürel hafızasında ve toplumsal kimliğinde nesiller boyu sürecek çok katmanlı bir dönüşümün temelini oluşturmuştur. Devrimin başlattığı dilsel ve edebî açılımlar, kısa sürede merkezî baskı ve tek tipleştirici politikalarla sınırlandırılrsa da bu süreç Kafkasya'da kimlik, bellek ve direniş temalarının edebiyatın asli eksenine yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Bugün, Kafkas halklarının anadillerini ve edebî geleneklerini yaşatma yönündeki çabaları, yalnızca kültürel mirasın korunmasına yönelik bir refleks değil, aynı zamanda geçmişin kırılmalarından beslenen ve geleceğe uzanan yaratıcı bir varoluş stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu mücadele, her yeni kuşakta yeniden yazılan, sorgulanan ve anlamlandırılan bir toplumsal bilinç ve estetik derinlik yaratmaktadır; Kafkasya'nın edebî ve dilsel evrenini, tarihin sarsıntılarını aşan, geleceğe direnç ve umut taşıyan bir bellek mekânı olarak sürekli yeniden inşa etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, makalenin yazım sürecinde yapay zekâ araçlarından faydalanılmadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: The author declares that no artificial intelligence tools were used in the writing process of this article.

Kaynaklar

- Agdarbekov, T. (1990). *Problemi natsional'no-gosudarstvennogo stroitel'stva v Kazahstane (1920–1936 gg.)*. Nauka.
- Aliyeva, T. (2022). Rus edebiyatında Kafkas esiri konusunun tarihsel tipolojisi üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 987–1003.
- Antonov-Ovseyenko, V. A. (1991). *V Semnadsatom Godu*. Kuchkovo Pole.
- Baddeli, C. (2011). *Zavoevanie Kavkaza russkimi, 1720–1860*. Tsentrpoligraf.
- Bayevski, V. S. (2003). *Istoriya russkoy literatury XX veka*. Moscow: Yaziki slavyanskoy kulturi.
- Blagasova, T. M., & Blohin, B. V. (1989). *Russkaya sovetskaya proza*. Prosveshchenie.
- Bleih, N. O. (2020). Rol Rossiyskoy imperii v razvitii sistemy prosveshcheniya u musulmanskiy narodov Severnogo Kavkaza. *Dialog so vremenem*, (72), 376–390.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press.
- Çelik, R. (2018). Rusya'da Ekim Devrimi ile birlikte değişen edebiyat anlayışına genel bir bakış. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (72), 215–221.
- Daudov, A., & Mamışeva, Y. (2011). İz istorii latinizatsii natsional'nih alfavitov SSSR. *Vestnik SPBGU, Ser. 2(2)*, 7–12.
- Elmacioğlu, E. (2022). Dile ait öğelerin kültürelbilimsel açıdan incelenmesi. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 38–50.
- Ermolaev, H. (1997). *Censorship in Soviet literature, 1917–1991*. Rowman & Littlefield.
- Fierman, W. (1991). Language policy and language conflict in the Soviet Union and post-Soviet Eurasia. *International Journal of the Sociology of Language*, (89), 109–130.
- Fishman, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. MultilingualMatters.
- Gökdeniz, K. (2016). Ekim Devrimi'nden Federasyon'a Rusya'da rejim yapılanması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 440–462.
- Gorham, M. S. (2003). *Speaking in Soviet tongues: Language culture and the politics of voice in revolutionary Russia*. Northern Illinois University Press.
- Gorky, M., Molotov, V., Voroshilov, K., Kirov, S., & Jdanov, A. (2004). *1917 Sovyet Devrimi* (A. Bilgi, Çev., cilt 1).
- Hewitt, B. G. (2004). *Introduction to the languages of the Caucasus*. Lincom Europa.
- Hirsch, F. (2005). *Empire of nations: Ethnographic knowledge and the making of the Soviet Union*. Cornell University Press.
- Kaya, A. (2019). Kafkasya'da kimlik, bellek ve edebiyat. *Kafkas Araştırmaları*, (9), 105–120.
- Khubieva, L. Kh. (2024). Yazykovaya politika SSSR 1920–30 gg. *Amirani*, (23).
- Köroğlu, E. (2011). *Sürgün ve edebiyat: 20. yüzyıl Türk ve Rus edebiyatlarında sürgünlük teması*. İletişim Yayınları.
- Martin, T. (2001). *The affirmative action empire: Nations and nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Cornell University Press.
- Mutiyeva, O. S. (2019). Deti-amanaty v politike Rossiyskoy imperii v gody Kavkazskoy voyny 1817–1864 gg. (na primere Dagestana). *Problemy vostokovedeniya*, 1(83), 47–51.
- Polivanov, E. D. (1931). *Za marksistskoe iazykoznanie [Marksist Dilbilim Üzerine]*. Federacija.
- Sadikov, R. (2010). Şubat devriminden sonra Rusya'da iktidar mücadelesi: Ekim Devrimi'ne giden yol. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(48), 101–118.
- Saparov, A. (2014). *From conflict to autonomy in the Caucasus: The Soviet Union and the making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh*. Routledge.

- Schmidt, B. (2009). Language policy and education in the Soviet Union: The case of the North Caucasus. *Journal of Soviet and Post-Soviet Linguistics*, 4(2), 65–85.
- Slezkine, Y. (1994). *Arctic mirrors: Russia and the small peoples of the North*. Cornell University Press.
- Smith, J. (2010). Language and nationality in Soviet policy: The early Leninist period. *Journal of Soviet Studies*, 42(3), 215–233.
- Smeets, R. (2008). The indigenous languages of the Caucasus. In A. H. Souleimanova (Ed.), *Caucasus region: Ethnolinguistic and cultural perspectives* (pp. 40–60). Cambridge University Press.
- Suny, R. G. (1994). *The making of the Georgian nation* (2nd ed.). Indiana University Press.
- Şişimer, L. F. (2015). *Prosodiçeskaya struktra russkoy otvetnoy repliki v usloviyah Kabardino-Çerkesskoy interferentsii*. Directmedia.
- Tanrıverdi, M. (2017). Kafkasya’da Ruslaştırma siyaseti (XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başları). *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 538–557
- Tavkul, U. (1993). *Kafkasya Dağlılarında hayat ve kültür*. Ötüken Yayınları.
- Temur, N. (2018). Bolşevik ideolojinin yaygınlaştırılmasında ve edebiyatında yaygın bir unsur olarak folklor. *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası* (pp. 759–776). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Turan, R. (2023). Kafkasya’da Rus kültür politikaları (XIX. – XX. yüzyıl). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 17(35), 209–230.
- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages. (2010). *Language vitality and endangerment* (Document submitted to the International Expert Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages). UNESCO.
- Zimanov, S. (1998). *Teoriye i praktika avtonomizatsii v SSSR*. Jeti Jargı.
- Wixman, R. (1984). *The peoples of the USSR: An ethnographic handbook*. M.E. Sharpe.